

IZVJEŠTAJ SA JAVNE RASPRAVE O STRATEŠKOJ PROCJENI UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU

*** DPP ZA PROSTOR VIŠENAMJENSKIH AKUMULACIJA NA RIJECI MORAČI***

I UVOD

Zakonom o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl list RCG“, br. 80/05) utvrđuju se uslovi, način i postupak vršenja procjene uticaja određenih planova ili programa na životnu sredinu, kroz integrisanje principa zaštite životne sredine u postupku pripreme, usvajanja i realizacije planova ili programa koji imaju značajan uticaj na životnu sredinu (član 1).

Strateška procjena se vrši za planove ili programe kad postoji mogućnost da njihova realizacija izazove znatne posledice po životnu sredinu.

Izrada strateške procjene je obavezna za planove ili programe iz oblasti poljoprivrede, šumarstva, ribarstva, lovstva, energetike, industrije, uključujući rudarstvo, saobraćaja, turizma, regionalnog razvoja, telekomunikacija, upravljanja otpadom, upravljanja vodama, upravljanja morskim dobrom, urbanističkog ili prostornog planiranja ili korišćenja zemljišta, a koji daju okvir za budući razvoj projekata koji podliježu izradi procjene uticaja na životnu sredinu u skladu sa posebnim aktom, kao i za one planove i programe koji, s obzirom na područje u kome se realizuju, mogu uticati na zaštićena područja, prirodna staništa i očuvanje divlje flore i faune (član 5. Zakona).

Članom 2 Zakona definisani su ciljevi izrade strateške procjene i to:

- obezbjeđivanje da pitanja životne sredine i zdravlje ljudi budu potpuno uzeta u obzir prilikom razvoja planova ili programa;
- uspostavljanje jasnih, transparentnih i efikasnih postupaka za stratešku procjenu; obezbjeđivanje učešća javnosti;
- obezbjeđivanje održivog razvoja;
- unaprjeđivanje nivoa zaštite zdravlja ljudi i životne sredine.

U skladu sa članom 6 Zakona, za planove ili programe koji podliježu izradi strateške procjene, obavezno se priprema Izvještaj o strateškoj procjeni. Izvještaj o strateškoj procjeni je dio dokumentacije koja se prilaže uz plan ili program i sadrži identifikaciju, opis i procjenu mogućih značajnih uticaja na životnu sredinu, uključujući i prekogranične uticaje, zbog realizacije plana ili programa, kao i razmatrana i usvojena varijantna rješenja, uz vođenje računa o ciljevima i geografskom obuhvatu plana ili programa, kao i mjere za smanjenje negativnih uticaja na životnu sredinu (član 7, tačka 3).

Sadržaj Izvještaja o strateškoj procjeni definisan je članom 15 Zakona. Izvještaj o strateškoj procjeni sadrži podatke kojima se opisuju i procjenjuju mogući značajni uticaji

na životnu sredinu do kojih može doći realizacijom plana ili programa, kao i razmatrana varijantna rješenja, uz vođenje računa o ciljevima i geografskom obuhvatu plana ili programa.

Nosilac izrade Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu definisan je članom 16 Zakona o strateškoj procjeni. Shodno tome, Konzorcijum COWI, renomirana svjetska kompanija, angažovana je za izradu Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu za Detaljni prostorni plan za četiri višenamjenske akumulacije na rijeci Morači, odnosno angažovani su različiti obrađivači za DPP i SEA za DPP. Konzorcijum COWI, jedna od vodećih konsultantskih kuća u Evropi, predstavlja lidera u pružanju usluga iz oblasti zaštite životne sredine. Od svog osnivanja 1930. godine, COWI je učestvovao u više od 50.000 projekata, u 175 zemalja, sa 6.000 zaposlenih, uključujući ekologe, biologe, inženjere, geologe, ekonomiste, istraživače, antropologe, sociologe i arhitekte. Od strane Ministarstva kao Supervizor Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja angažovana je Crnogorska akademija nauka i umjetnosti (CANU).

Vlada Crne Gore je 18. februara 2010. god. usvojila nacrt Detaljnog prostornog plana i nacrt Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja za višenamjenske akumulacije na rijeci Morači. Prethodno je Savjet za izgradnju hidroelektrana na Morači jednoglasno, 16. februara 2010. god, usvojio Finalni nacrt tog dokumenta. Time su se stekli uslovi da plan bude upućen na javnu raspravu, odnosno u dalju zakonsku proceduru.

Na Sedamnaestoj sjednici Nacionalnog savjeta za održivi razvoj koja je održana 09. aprila t.g., članovi Savjeta su upoznati sa Nacrtom DPPa za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači i Izvještajem o SEA. U skladu sa sadržajem diskusije o prezentovanim dokumentima pripremljen je Dosije iznesenih mišljenja i sugestija koji je dostavljen MUP i ZZS i obrađivaču DPPa. Takođe, Kancelarija za održivi razvoj pripremila je i dostavila Vladi na upoznavanje Informaciju o toku i zaključcima Sedamnaeste sjednice NSOR.

II JAVNA RASPRAVA

Pitanja učešća javnosti, zainteresovane javnosti i održavanja javne rasprave utvrđena su članom 19 ovog Zakona. Organ nadležan za pripremu plana ili programa, po pravilu, obavještava zainteresovanu javnost o načinu i rokovima uvida u sadržinu Izvještaja o strateškoj procjeni i dostavljanja mišljenja, kao i vremenu i mjestu održavanja javne rasprave.

Granice predmetnog DPP-a obuhvataju slivno područje rijeke Morače, na kojoj se planira gradnja hidroelektrana i nalazi se na 16°45" i 17°15" geografske dužine (E) i 42°30" i 43°00" geografske širine (N). Oblast DPP-a obuhvata srednji dio toka rijeke Morače, uzvodno od Podgorice. Projektom izrade plana ova oblast je proširena kako bi obuhvatila sve površine u gornjem dijelu sliva rijeke Morače. Tako DPP pripada opštinama Podgorica i Kolašin i rejonima koji su navedeni.

Cilj DPP-a je stvaranje integralnog pristupa izgradnji akumulacija kroz pripremu odgovarajućih studija, analitičke i planske dokumentacije, koja će biti veoma bitna za analizu svih elemenata koji odražavaju svrhu i organizaciju korišćenja prostora. Time bi se zaštitio i ohrabrio dalji razvoj područja zahvata. Pored toga, DPP bi trebao biti korišćen za utvrđivanje optimalnog raspoređivanja stanovništva u oblasti pod uticajem budućih akumulacija, primjenom ekonomskih, tehničkih i tehnoloških i funkcionalnih

prostornih kriterijuma i principa održivog razvoja. DPP identifikuje dvije grupe ciljeva koji su podijeljeni u dugoročne i kratkoročne.

Pored niza pozitivnih efekata realizacije plana za cijelu Crnu Goru kroz obezbjeđivanje hidro energije i smanjenje zavisnosti od uvoza i stimulisanje razvoja na lokalnom nivou, očekuju se i negativni uticaji na biodiverzitet, hidrologiju, kvalitet vode, kulturnu baštinu, geološko-hidrološka pitanja, kao i uticaj na pejzaž.

Realizacijom DPP-a za prostor višenamjenskih akumulacija, mogu se očekivati direktni uticaji izgradnje u zoni zahvata DPP-a, dok se indirektni uticaji očekuju u dolini rijeke Morače nizvodno do Skadarskog jezera.

Detaljni prostorni plan za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači opredjeljuje osnove za kompleksan socio-ekonomski razvoj i zaštitu područja cijelog sliva Morače. U razvojnoj osnovi pored proizvodnje značajnih količina energije iz obnovljivih izvora i formiranja zalih vode, vodoprivredno upravljanje, turističko-rekreaciono uređenje, razvoj ribarstva i angažovanje drugih lokalnih kapaciteta, nalazi se i puna integralna revitalizacija tog prostora koji u zadnje vrijeme karakteriše iseljavanje stanovništva.

Nacrt DPP je dao osvrt na razne alternative iz postojeće dokumentacione osnove (vidoprivredna osnova Crne Gore, projektna i studijska dokumentacija EPCG i druge alternative u odnosu na postojeći plan), dok je u Izvještaju o SEA analizirana "Opcija po kojoj se ništa ne radi".

Na osnovu Zakona o strateškoj procjeni uticaja (član 23) razmjenu informacija o prekograničnom uticaju plana ili programa na životnu sredinu vrši organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine.

Ako implementacija plana ili programa može imati značajan negativan uticaj na životnu sredinu druge države ili ako država čija životna sredina može biti značajno ugrožena to zatraži, organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine, u postupku učešća zainteresovanih organa i organizacija i javnosti, dostavlja, u što kraćem roku relevantne informacije drugoj državi najkasnije kada bude informisao svoju javnost.

O primljenim informacijama o prekograničnim uticajima predloženog plana ili programa druge države, organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine obavještava zainteresovane organe i organizacije i javnost na način utvrđen u članu 19. stav 1 ovog Zakona.

Shodno navedenom Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine uputilo je zahtjev albanskoj strani da se izjasni o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu za DPP za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači. Zahtjev je upućen paralelno sa otpočinjanjem javne rasprave za javnost i zainteresovanu javnost u Crnoj Gori, shodno Zakonu o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu i ESPOO konvenciji. Kako se albanska strana nije izjasnila u predviđenom roku, crnogorska strana je odlučila da se konsultacije održe na nivou Radne grupe koju čine predstavnici relevantnih resora iz Crne Gore, Obradivač DPP-a i Ministarstva zaštite životne sredine, vode i šuma Albanije. Sastanak je održan 19. juna 2010. godine. Predstavnici albanske strane nakon konsultativnog sastanka dostavili su u pisanoj formi svoje komentare i

pitanja vezane za DPP i SEA u prekograničnom kontekstu, resornom Ministarstvu uređenja prostora i zaštite životne sredine.

Rezultate konsultacija i pribavljenog mišljenja zainteresovanih organa i organizacija i javnosti, organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine uzima u obzir prilikom davanja mišljenja nadležnom organu druge države.

Shodno Zakonu o strateškoj procjeni uticaja, nadležni organ za pripremu plana ili programa dužan je izraditi Izvještaj o učešću zainteresovanih organa i organizacija u javnoj raspravi u roku od 30 dana od dana završetka javne rasprave (član 20).

Javnu raspravu o DPP izgradnje višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači sproveo je organ nadležan za pripremu plana ili programa, odnosno Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine, u periodu od 15. marta do 13. aprila.

Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine, tokom neformalne javne rasprave organizovalo je dvije radionice sa mještanima moračkog i rovačkog kraja - u mjestima Manastir Morača i Medjurječje, u saradnji sa predstavnicima opštine Kolašin, radi informisanja lokalne javnosti. Radionicama su prisustvovali kako predstavnici Ministarstva ekonomije koji su dali generalnu sliku strukture projekta, tako i predstavnici Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine i obrađivači DPP-a koji su iznijeli ciljeve plana sa posebnim osvrtom na infrastrukturu i prateće sadržaje HE. Radionice su organizovane sa ciljem upoznavanja stanovništva sa DPP-om i SEA Izvještajem, kako bi se čula sva mišljenja koja bi u daljoj proceduri bila inkorporirana u plan. Radionice su izazvale veliko interesovanje, sa prisustvom preko stotinu mješтана, dok su istovremeno predstavljale adekvatan uvod glavnim javnim raspravama.

Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine organizovalo je 22. marta 2010. radionicu sa NVO-ma koje se bave zaštitom životne sredine, a sa kojima Ministarstvo ima potpisan Memorandum o saradnji, kako bi se prezentovao DPP, SEA i Klimatski model za sliv Morače. Usled velikog interesovanja prezentaciji su prisustvovali i NVO koje nisu potpisnice Memoranduma o saradnji. Cilj prezentacije je bio da se prije okruglih stolova daju sve potrebne informacije o predmetnim dokumentima, kako bi se NVO sektor uključio i doprinio cjelokupnom procesu.

Na pres konferenciji koja je održana 19. marta prezentovan je Nacrt DPP-a za sliv Morače i Klimatski model Hidrometeorološkog zavoda Crne Gore i najavljeni okrugli stolovi u okviru javne rasprave.

Javne rasprave organizovane su na:

- Univerzitetu Crne Gore (23.03.2010.), u
- Opštini Podgorica (24.03.),
- Opštini Kolašin (26.03.) i
- Crnogorskoj akademija nauka i umjetnosti – CANU(29.03.).

Tokom trajanja javne rasprave, *Mitropolija crnogorsko – primorska (25.03.)*, udruženje *NVO FORUM 2010 (31.03.)* i *Naučni Savjet JPNP (30.03.)* organizovali su okrugle stolove u cilju potpunijeg sagledavanja predmetne dokumentacije.

Pored navedenih okruglih stolova ministar Branimir Gvozdenović je održao sastanak sa predstavnicima diplomatskog kora Crne Gore cijeneći izuzetno korisnim da se u početnoj fazi neposredno informišu predstavnici diplomatskog kora o realizovanim i planiranim aktivnostima u implementaciji projekta i zakonskoj proceduri.

Kao što je prethodno navedeno i Nacionalni Savjet za održivi razvoj na Sedamnaestoj sjednici, od 09.aprila t.g., razmatrao je Izvještaj o SEA za DPP za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači.

Takođe je organizovano više sastanaka 24. 25. 29. marta sa predstavnicima WWF-a i NVO „Green home“ sa ciljem boljeg sagledavanja eventualnih spornih pitanja u dokumentima ponuđenim na javnoj raspravi, a koje su isticali predstavnici ovih organizacija.

Nakon završene javne rasprave, a na osnovu Zakona o SEA, ogran nadležan za pripremu plana ili programa, odnosno Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine nadležno je za izradu Izvještaja o učešću zainteresovanih organa i organizacija u javnoj raspravi koji treba da sadrži mišljenja zainteresovanih organa i organizacija, kao i mišljenja dostavljena u toku javnog uvida i javne rasprave o Izvještaju o strateškoj procjeni (član 20). Izvještaj se izrađuje u roku od 30 dana od dana završetka javne rasprave i sadrži obrazloženje o svim prihvaćenim ili neprihvaćenim mišljenjima.

Izvještaj sa održanih javnih rasprava i prikupljena mišljenja od javnosti i zainteresovane javnosti za SEA za DPP izgradnje hidroelektrana na Morači dostavlja se Obradivaču Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu-Konzorcijumu COWI.

Nadležan organ za pripremu plana ili programa dostavlja na ocjenu Izvještaj o strateškoj procjeni uticaja i izvještaj o učešću zainteresovanih organa i organizacija u javnoj raspravi Agenciji za zaštitu životne sredine, shodno članu 21 Zakona o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu. Po dobijanju izvještaja, Agencija za zaštitu životne sredine može pribaviti mišljenje drugih ovlašćenih organizacija ili stručnih lica za pojedine oblasti ili može obrazovati Komisiju za ocjenu izvještaja o strateškoj procjeni. S tim u vezi, Agencija će za potrebe stručne ocjene Izvještaja formirati Komisiju koja će dati ocjenu na osnovu sledećih kriterijuma (član 21):

1) Plan i program:

- prikazani su ciljevi i sadržaj plana i programa, područje za koje se priprema plan ili program, prostorni obuhvat i vremenski horizont;
- pitanja zaštite životne sredine koja su zastupljena u pripremi ciljeva plana i programa;
- prikazane su veze sa drugim relevantnim planovima i programima.

2) Stanje životne sredine:

- prikazano je postojeće i buduće stanje životne sredine;
- opis stanja životne sredine usklađen je sa ciljevima i indikatorima strateške procjene;
- prikazani su izvori podataka o stanju životne sredine i metodologija koja je usklađena sa stepenom složenosti strateške procjene;

3) Varijantna rješenja:

- prikazan je način na koji su pripremljena i razmatrana varijantna rješenja za pitanja i probleme vezane za životnu sredinu;
- pripremljeno je varijantno rješenje nerealizovanja plana i programa i varijantno rješenje najpovoljnije sa stanovišta zaštite životne sredine;
- procijenjeni su uticaji varijantnih rješenja na životnu sredinu i izvršeno poređenje;
- obrazloženi su razlozi za izbor najpovoljnijeg varijantnog rješenja sa stanovišta zaštite životne sredine;

4) Procjena uticaja na životnu sredinu:

- prikazan je način na koji su određeni i vrjednovani značajni uticaji plana ili programa na životnu sredinu;
- pri procjeni uticaja na životnu sredinu uključeni su sledeći činioci: vazduh, voda, zemljište, klima, biljni i životinjski svijet, staništa, biodiverzitet, predjeli (prirodna ljepota), prirodna dobra, stanovništvo i zdravlje, gradovi i druga naselja, kulturno-istorijska baština, infrastrukturni, industrijski i drugi objekti, druge stvorene vrijednosti;
- pri procjeni uticaja na životnu sredinu uzete su u obzir sledeće karakteristike uticaja: vjerovatnoća, intenzitet, složenost/reverzibilnost, vremenska dimenzija (trajanje, učestalost, ponavljanje), prostorna dimenzija (lokacija, geografska oblast, broj izloženih stanovnika, prekogranična priroda uticaja), kumulativna i sinergijska priroda uticaja, druge karakteristike uticaja;
- određivanje i vrjednovanje značajnih uticaja usklađeno je sa važećim standardima, propisima i graničnim vrijednostima;
- opisana je korišćena metodologija;

5) Mjere i program praćenja stanja životne sredine:

- predviđene su mjere za sprječavanje i ograničavanje negativnih, odnosno uvećanje pozitivnih uticaja na životnu sredinu za svaki procijenjeni uticaj;
- prikazan je način na koji su pripremljene smjernice za izradu procjene uticaja projekata na životnu sredinu i drugih strateških procjena;
- pripremljen je program praćenja stanja životne sredine u toku realizacije plana i programa,

6) Izvještaj o strateškoj procjeni:

- jasno je definisana uloga nadležnih organa u izradi strateške procjene;
- izvještaj o strateškoj procjeni je pripremljen na jasan i precizan način;
- obrađeni su svi elementi izvještaja o strateškoj procjeni propisani u članu 15 ovog zakona i dati izvori informacija, uključujući stručna mišljenja;
- prikazan je način na koji su pitanja životne sredine uključena u plan ili program, način na koji se vršilo odlučivanje i opisani razlozi odlučujući za izbor datog plana ili programa sa aspekta varijantnih rješenja koja su bila razmatrana;
- zaključci o izrađenom izvještaju o strateškoj procjeni predstavljeni su na način razumljiv javnosti;

7) Učešće zainteresovanih organa i organizacija i javnosti:

- obezbijeđeno je učešće zainteresovanih organa i organizacija i javnosti u postupku izrade strateške procjene;

- dostavljena su mišljenja zainteresovanih organa i organizacija i javnosti na izvještaj o strateškoj procjeni i prikazan način na koji se odlučivalo o mišljenjima.

Na osnovu ocjene u skladu sa članom 21 ovog Zakona o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu, Agencija za zaštitu životne sredine daje ili odbija zahtjev za davanje saglasnosti na Izvještaj o strateškoj procjeni. Rok za odlučivanje o saglasnosti je 30 dana od dana prijema zahtjeva od nadležnog organa za pripremu plana ili programa (član 22) tj. izvještaja sa javne rasprave sa priložima.

Saglasnost na Izvještaj o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu je dio obavezne dokumentacije za realizaciju dalje procedure razmatranja ili usvajanja plana. Plan ili program ne može biti upućen u dalju proceduru usvajanja bez prethodno pribavljene saglasnosti na Izvještaj o strateškoj procjeni od Agencije za zaštitu životne sredine (član 6).

III

JAVNE RASPRAVE O NACRTU DETALJNOG PROSTORNOG PLANA ZA PROSTOR VIŠENAMJENSKIH AKUMULACIJA NA RIJECI MORAČI I NACRTA IZVJEŠTAJA O STRATEŠKOJ PROCJENI UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU

Održane javne rasprave imale su za cilj pružanje potrebnih informacija o Detaljnom prostornom planu za područje Morače, i potencijalnim uticajima njegove realizacije na sve segmente životne sredine. Učesnici javnih rasprava iskazali su veliku zainteresovanost za projekat HE na Morači, i istovremeno iznijeli veliki broj sugestija, komentara i pitanja. Na javnim raspravama prezentovan je DPP i SPU za višenamjenske akumulacije od strane predstavnika tima obrađivača i to: Predrag Bulajić-vođa tima obrađivača DPP-a za sliv Morače, Budislava Kuč-predstavnik Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine, Dejvid Hejwood – Predstavnik COWI-a, norveškog konzorcijuma koji je pripremio SEA, Dušan Pavićević, predstavnik Hidrometeorološkog zavoda Crne Gore i Mihailo Burić - koordinator ekspertske grupe za bazu podataka za Stratešku procjenu uticaja na životnu sredinu.

1. Javna rasprava »Univerzitet Crne Gore«

Prva javna rasprava povodom Nacrta detaljnog prostornog plana za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači i Strateške procjene uticaja na životnu sredinu održana je na Univerzitetu Crne Gore 23.03.2010. u Podgorici.

Javnoj raspravi prisustvovali su predstavnici Univerziteta, NVO sektora, stručna i ostala zainteresovana javnost, kao i obrađivači Plana i Strateške procjene uticaja. Javnom raspravom presjedavao je ministar uređenja prostora i zaštite životne sredine Branimir Gvozdenović.

Tokom rasprave čuo se veliki broj sugestija i predloga, kako od strane eminentnih stručnjaka sa Univerziteta, tako i mještana pojedinih moračkih sela. Ključna pitanja i sugestije koja su se izdvojila odnosila su se na smanjenje kote brane Andrijevo i

uticaj na hidrološki režim rijeke Morače, neophodnost dopune Izvještaja u dijelu podataka vezanih za biodiverzitet sa posebnim osvrtom na vrste koje će biti direktno ugrožene ili uništene realizacijom predmetnog plana, kao i na nedostatak razmatranja alternativa. Pored toga, mještani sela moračkog kraja su izrazili očekivanja u pogledu realizacije predmenog plana, u dijelu valorizacije njihovih sela i dali podršku realizaciji istog.

Detaljan prikaz pitanja i sugestija dat je u Prilogu Izvještaja sa javnih rasprava.

Na Univerzitetu Crne Gore ocijenjeno da Nacrta Detaljnog prostornog plana za prostor višenamjenskih akumulacija na Morači i Strateška procjena uticaja na životnu sredinu predstavljaju dobru polaznu osnovu za potpunije sagledavanje pozitivnih i negativnih uticaja planiranih brana.

Detaljan prikaz pitanja i sugestija sa javne rasprave dat je u Prilogu Izvještaja sa javnih rasprava.

2. Javna rasprava »Opština Podgorica«

Druga javna rasprava povodom Nacrta detaljnog prostornog plana za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači i Strateške procjene uticaja na životnu sredinu održana je u **Kulturno informativnom centru – KIC, u organizaciji Opštine Podgorica, 24.03.2010.** u Podgorici.

Javnoj raspravi prisustvovali su koordinator projekta, obradivači Plana i Strateške procjene uticaja, predstavnici Univerziteta, NVO sektora, stručna i ostala zainteresovana javnost. Javnom raspravom presjedavao je dr. Miomir Mugoša, gradonačelnik Glavnog Grada Podgorice.

Tokom rasprave čule su se sugestije i predlozi, kako od strane stručnjaka u oblasti zaštite životne sredine, tako i od zainteresovanog stanovništva Opštine Podgorica i Kolašin.

Većina pitanja i sugestija odnosila se na procjenu rizika od potencijalnog pucanja brana, mogućih poplava, kao i mjere zaštite usled eventualnih akcidenata sa ciljem kompletiranja neophodne dokumentacije i uspješne realizacije projekta. Takođe je sugerisana potreba dopune postojeće ekonomske analize opravdanosti izgradnje akumulacija na rijeci Morači i njeno integrisanje u SEA.

Detaljan prikaz pitanja i sugestija sa javne rasprave dat je u Prilogu Izvještaja sa javnih rasprava.

3. Okrugli sto »Pravoslavna Mitropolija Crnogorsko-primorska«

Tokom trajanja javne rasprave Pravoslavna Mitropolija Crnogorsko-primorska (Mitropolija) organizovala je multidisciplinarni okrugli sto 25.03.2010. godine u cilju

kompletnijeg razmatranja predloženih rješenja i njihovog uticaja na kulturnu baštinu, s posebnim osvrtom na Manastir Moraču.

Pored koordinatora projekta, Javnoj raspravi su prisustvovali su ministar ekonomije g-din Branko Vujović, Njegovo Preosveštenstvo Mitropolit crnogorsko-primorski g-din Amfilohije, monaštvo i sveštenstvo, predstavnici NVO sektora, stručna i ostala zainteresovana javnost.

Na okruglom stolu akcentovan je problem potencijalne ugroženosti i zaštite Manastira Morače i drugih kulturno-istorijskih objekata koji se nalaze u zahvatu predmetnog plana.

Glavne sugestije iznijete od strane Mitropolije odnosile su se na: problem neusklađenosti planskih dokumenata sa ratifikovanim međunarodnim konvencijama i važećim Zakonom o zaštiti spomenika kulture i izostanak adekvatnih konzervatorskih mjera. S tim u vezi, inicirana je izrada Elaborata o zaštiti kulturne baštine u slivnom području koja će rezultirati definisanje adekvatnih mjera zaštite Manastira Morača.

Detaljan prikaz pitanja i sugestija od strane Mitropolije sa ove javne rasprave dat je u Prilogu Izvještaja sa javnih rasprava.

4. Javna rasprava »Skupština Opština Kolašin«

Treća javna rasprava povodom Nacrta detaljnog prostornog plana za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači i Strateške procjene uticaja na životnu sredinu održana je 26.03.2010. godine, u **Sali centra za kulturu, u organizaciji Skupštine Opštine Kolašin.**

Mještani Opštine Kolašin i moračkih sela većinom su postavljali pitanja koja su se odnosila na pojedine segmente DPP-a, kao što su lokalni putevi, saobraćajna povezanost, kulturno-istorijsko nasljeđe.

Komentari i sugestije koje su se mogle čuti tokom javne rasprave uglavnom su se odnosile na potencijalnu ugroženost područja Opštine Kolašin prilikom realizacije predmetnog plana.

Građani i predstavnici Opštine Kolašin su podržali izgradnju hidro-energetskih objekata i korišćenja vodnog potencijala, imajući u vidu značaj energetike za sve razvojne planove. Tom prilikom iskazna je zainteresovanost za uspostavljanje partnerstva u kontekstu realizacije planiranih hidroelektrana, i iznijet zahtijev za sanaciju klizišta ĐuđevinaĐuđevina, zaštitu Manastira Morače i izgradnju neophodne infrastrukture.

Detaljan prikaz pitanja i sugestija sa javne rasprave dat je u Prilogu Izvještaja sa javnih rasprava

5. Javna rasprava »Crnogorska akademija nauka i umjetnosti - CANU«

Poslednja javna rasprava povodom Nacrta detaljnog prostornog plana za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači i Strateške procjene uticaja na životnu

sredinu održana je 29.03.2010. godine, u **Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti – CANU**, u Podgorici.

Učesnici su upoznati sa Nacrtom DPPa za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači i Nacrtom finalnog izvještaja Strateške procjene uticaja na životnu sredinu za DPP za HE na Morači.

Javnoj raspravi prisustvovali su Koordinator projekta izrade SEA, Obradivači Plana i Strateške procjene uticaja, Njegovo Preosveštenstvo Mitropolit crnogorsko-primorski g-din Amfilohije, predstavnici NVO sektora, stručna i ostala zainteresovana javnost. Javnom raspravom presjedavao je akademik prof.dr. Momir Đurović, predsjednik Crnogorske akademije nauka i umjetnosti.

U okviru stručne i naučno utemeljene rasprave čule su se sugestije i predlozi koje su iznijeli dr. Zlatko Bulić, Darko Pajović, izvršni direktor NVO Green Home, prof.dr. Slobodana Radonjić, zainteresovano građanstvo opština Podgorica i Kolašin.

Osnovne preporuke koje su se čule u CANU-u odnosile su se na smanjenje kote hidroelektrane Andrijevo, potrebu sprovođenja programa monitoringa u svim fazama realizacije plana, ispitivanje rizika od mogućeg rušenja brana, opasnost od klizišta Đuđevina, kao i neophodnost dopune Izvještaja o SEA ekonomskom analizom isplativosti izgradnje četiri HE na rijeci Morači, koje je potencirano tokom svih održanih javnih rasprava.

Detaljan prikaz pitanja i sugestija sa javne rasprave dat je u Prilogu Izvještaja sa javnih rasprava.

6. Okrugli sto »Udruženje NVO – Forum 2010«

Tokom trajanja javne rasprave Udruženje NVO – FORUM 2010 organizovalo je Okrugli sto 31.03.2010. u cilju potpunijeg razmatranja predloženih rješenja.

Na Forumu NVO ukazano je da prema Zakonu o uređenju prostora i izgradnji objekata, DPP i Izvještaj SEA moraju sadržati i ekonomsko-demografsku analizu i tržišnu projekciju, kao i mjere zaštite od prirodnih i tehničko - tehnoloških nesreća.

Glavne sugestije koje su se mogle čuti na Okruglom stolu odnosile su se na ekonomsku analizu isplativosti projekta, obaveze države i koncesionara, mjere zaštite i opis postojećeg stanja, kao i ključne segmente koje treba dodatno obraditi.

7. Naučni savjet »Javno preduzeće nacionalni parkovi - JPNP«

Javno preduzeće „Nacionalni parkovi Crne Gore“ uključilo se u javnu raspravu o Nacrtu Detaljnog prostornog plana za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači, preko Naučnog savjeta kao savjetodavnog tijela Upravnog odbora preduzeća. U tom smislu, 30.03.2010. organizovana je zajednička sjednica Naučnog savjeta i Savjeta za vode Vlade Crne Gore na kojoj je sveobuhvatno razmatran Nacrt Izvještaja o SEA sa prevashodnim naglaskom na uticaj realizacije projekta izgradnje višenamjenskih akumulacija na prostor Nacionalnog parka Skadarsko jezero. Posebno su akcentovana pitanja očekivanog uticaja promjene nivoa vodostaja jezera, ukupnog vodnog bilansa i

njegovog uticaja na ekosistem, a naročito na ornitofaunu i ihtiofaunu kao najkarakterističnije predstavnike faune Skadarskog jezera. Opsežna i stručna rasprava, kao i mišljenja ornitologa i ihtiologa Javnog preduzeća „Nacionalni parkovi Crne Gore“ ukazuju da ornitofauna, kao jedna vrlo značajna populacija na jezeru, i riblji fond, kao jedan od značajnih ekonomskih potencijala na Skadarskom jezeru, **neće biti ugrožena** izgradnjom hidroelektrana na rijeci Morači. Takođe je navedeno da izgradnja hidroelektrana neće izazvati značajan uticaj na bilans i oscilaciju voda u Skadarskom jezeru.

Na osnovu iznijetih mišljenja zaključeno je da planirane višenamjenske akumulacije neće bitnije uticati na prirodnu ravnotežu ekosistema Nacionalnog parka Skadarsko jezero.

Detaljne primjedbe, komentari, sugestije koje su se čule tokom javnih rasprava, date su u Prilogu Izvještaja sa javnih rasprava.

Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine, kao organizator javne rasprave o DPP-u za prostor višenamjenskih akumulacija i Izvještaja o SEA za DPP, dobilo je jasne inpute, sugestije i predloge koji omogućavaju da se predmetna dokumenta učine kvalitetnijim. Na taj način doprinosi se ostvarivanju osnovne misije Ministarstva u dijelu optimalnog upravljanja prostorom u granicama očuvanja i unapređenja životnog ambijenta. Naime, u kontekstu razvojnih potreba i planova Crne Gore. Ministarstvo je posvećeno primjeni mjera očuvanja životne sredine i principa održivog razvoja.

IV

IZVJEŠTAJ SA JAVNE RASPRAVE O PRIHVAĆENIM I NEPRIHVAĆENIM SUGESTIJAMA

Učešće javnosti o DPP u i SEA za DPP u toku javnih rasprava vođeni su po modelu dobre evropske i svjetske prakse. Istovremeno je pozitivnim ocijenjeno angažovanje norveške konsultatske kuće COWI, renomirane svjetske kompanije, u saradnji sa slovenačkim i domaćim stručnjacima, što je omogućilo postizanje zadovoljavajućih rezultata.

Javna rasprava je pokazala visok nivo zainteresovanosti stručne i zainteresovane javnosti, kao i izuzetno kvalitetnu organizaciju. Evidentna je bila otvorenost i spremnost za komunikaciju za nalaženje najboljeg rješenja svih zainteresovanih strana.

Sagledavajući sve ocjene, komentare i predloge može se zaključiti da je odnos javnosti prema valorizaciji hidropotencijala rijeke Morače pozitivan, uz neophodnost dosljedne primjene principa održivosti. Pri tom je posebno insistirano na potrebi očuvanja posebnih vrijednosti biodiverziteta koji će biti direktno ili indirektno pogođen. S tim u vezi, takođe je evidentan stav javnosti da je neophodna realizacija dodatnih istraživanja i razmatranje eventualnih alternativa kako na nivou strateškog planiranja, tako i na nivou realizacije projektnih aktivnosti.

Uvidom u set pristiglih pitanja i komentara, obrađivač je zaključio da se veći dio komentara odnosi na dokument DPP za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači, sa djelimičnim osvrtom na Izvještaj o SEA. Odgovori na konkretna pitanja vezana za izvještaj o strateškoj procjeni dati su u nastavku izvještaja sa javne rasprave.

Shodno Zakonu o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu, primjedbe koje se odnose na Izvještaj o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu ocjenjuju se sa aspekta prihvatljivosti, odnosno neprihvatljivosti, u kontekstu sagledavanja opravdanosti realizacije plana i efekata koji se time mogu postići.

IV 1.ODNOS SA RELEVANTNIM PLANOVIMA I PROGRAMIMA

Pitanja i komentari koji se odnose na sadržaj i glavne ciljeve plana ili programa i odnos prema drugim planovima i programima dati su od strane: NVO OZON (str.62), Integra Consulting Services (str.9, str.16-18, 21,27), NVO Green Home (str.2)

Pitanje i sugestija 1 – Sagledati potrebu dodatnog usklađivanja predmetnog Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu u odnosu na odredbe člana 15 Zakona o strateškoj procjeni uticaja. (NVO Green Home str. 2)

Ocjena relevantnosti: Shodno članu 15 Zakona o strateškoj procjeni jasno se definiše sadržaj Izvještaja, te bi, s tim u vezi obrađivač trebao izvršiti korekciju istog u skladu sa Zakonom.

Pitanje i sugestija 2 – Nedovoljno jasno dat odnos DPPa sa drugim planovima i programima koji se realizuju na nacionalnom i lokalnom nivou. (Integra str. 16).

Ocjena relevantnosti: U Izvještaju o SEA navodi se da se planska dokumentacija koju je obrađivač Izvještaja uzeo u obzir odnosi na relevantne planove ili programe na nacionalnom i opštinskom nivou.

U Izvještaju o SEA potrebno je dati jasniju i sadržajniju vezu DPP-a sa ostalim plansko-programskim dokumentima na nacionalnom i lokalnom nivou koji se odnose na područje zahvata DPP-a (član 15, tačka 1 Zakona o SEA).

Pitanje i sugestije 3 - SEA Izvještaj analizira efekte izgradnje četiri višenamjenske akumulacije koje su predviđene DPP-om, bez osvrta na kumulativni efekat potencijalne izgradnje 11 manjih akumulacija, koje se pominju u Izvještaju o SEA i DPP (Integra, str.5, NVO Ozon, str.12., NVO Green Home str. 1) .

Ocjena relevantnosti: DPP je koncipiran na dva nivoa, užem koji obuhvata 4 hidroakumulacije (Andrijevo, Milunovići, raslovići. Zlatica), a koje su predmet Izvještaja o SEA i širi koji obuhvata čitav sliv rijeke Morače, a koji takođe rezerviše (u prostornom smislu) 11 potencijalnih hidroakumulacija u gornjem slivu rijeke Morače.

S tim u vezi, , dogovoreno je da Izvještaj o SEA obuhvati samo 4 HE (tj. Andrijevo, Milunovići, Raslovići, Zlatica), i da se potencijalnih 11 hidroakumulacija u gornjem slivu budu pomenute samo u svrhu uvođenja ideje i omogućavanja unakrsne

veze sa DPP-om. Eventualni dalji proces planiranja 11 dodatnih hidroakumulacija bi trebao obuhvatiti sprovođenje svih postupaka propisanih zakonom, što takođe podržuje nova istraživanja i novu dokumentaciju, uključujući novi Izvještaj o SEA, pri čemu bi posebna pažnja bila posvećena članu 4.7 Okvirne direktive o vodama.

IV 2.OPŠTI I POSEBNI CILJEVI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE

IV 2a. Pitanja i komentari koji se odnose na posebne ciljeve strateške procjene uticaja na životnu sredinu dati su u komentarima Marine Marković, nezavisnog konsultanta u kontekstu uticaja na vode i SEA cilja (str 76., 77 i 85), kao i Integre (str. 15,17,21,25,26,27,28,39)

Pitanja i sugestija 1 – opšti i posebni ciljevi zaštite životne sredine nijesu u potpunosti izdiferencirani i u skladu sa tim obrađeni Izvještajem o SEA.

Ocjena relevantnosti: Polazeći od navedenog, potrebno je dati pregled opštih i posebnih ciljeva zaštite životne sredine ustanovljenih na državnom ili međunarodnom nivou, koji su od značaja za plan ili program i način na koji su ovi ciljevi, kao i svi ostali aspekti od značaja za životnu sredinu, bili uzeti u razmatranje u procesu pripreme.

S tim u vezi po pitanju komentara koji se odnose na *Opšte i posebne ciljeve* potrebno je Izvještaj po tom osnovu doraditi u skladu sa tačkom 5 člana 15 Zakona o SEA.

IV 2b. Tokom javne rasprave iznesena su pitanja i komentari koji su vezani za:

- opis postojećeg stanja životne sredine i njenog mogućeg razvoja ukoliko se plan ili program ne realizuju
- postojeće probleme u pogledu životne sredine u vezi sa planom ili programom, uključujući naročito one koje se odnose na oblasti koje su posebno značajne za životnu sredinu, kao što su staništa divljeg biljnog i životinjskog svijeta sa aspekta njihovog očuvanja, posebno zaštićena područja, nacionalni parkovi ili morsko dobro;
- identifikaciju područja za koja postoji mogućnost da budu izložene značajnom riziku i karakteristike životne sredine u tim područjima.

Biodiverzitet

Pitanja i sugestije 1 – Nedovoljna iskorišćenost postojećih podataka o biodiverzitetu područja obuhvata plana i adekvatnih mjera zaštite, konzervacije i izmiještanja populacija endemičnih i zaštićenih vrsta flore i faune, koje će biti direktno ugrožene izgradnjom HE na rijeci Morači. U kontekstu biodiverziteta posebno su relevantne primjedbe i komentari: NVO OZON (str.64), Integra Consulting Services (str. 11,12,15,17, 28,39,22-28), NVO EXPEDITIO (str.52,57), NVO Green Home (str.4), NVO MANS (str.62,63) Građevinskog fakulteta-Podgorica (str.67-69), Marine Marković nezavisnog konsultanta (str.78,79)

Analizirajući iznesena mišljenja, kao ključna za oblast biodiverziteta mogu se evidentirati sljedeća pitanja i mišljenja:

I Nedostatak sveobuhvatnih analiza koje se odnose na područje mogućeg direktnog uticaja.

Tako u Izvještaju o SEA nijesu navedene endemične vrste većine taksona koji se nalaze na području koje će pretrpjeti direktan uticaj, a pripadaju grupama beskičmenjaka koje na datom prostoru čine oko 70-80% ukupnog biodiverziteta (a još više u zoni direktnog uticaja). Naročito se ukazuje na nedostatak SEA u kontekstu analiza veličine i rasprostranjenosti populacije vrsta, odnosno procjene dinamike populacije. Posebno treba analizirati uticaj na populacije onih vrsta koje su (u zoni direktnog uticaja) dominantne (po svojoj ulozi koju imaju u funkcionisanju ekosistema), kao i one koje su rijetke i na koje će se uticaj odraziti u značajnoj redukciji brojnosti populacija.

II Poseban osvrt dat je na EU Direktivu o staništima u skladu sa kojom je konverzija i kompenzacija za oštećenja prioritetnih staništa i vrsta (koji su pobrojani u aneksima Direktive) moguća samo u slučaju kada se utvrdi javni interes (na osnovu veoma restriktivnih kriterija), uz kompenzatorne mjere i kroz očuvanje ukupnog integriteta ekološke mreže Natura 2000 i uz odobrenje EC. Za sve intervencije koje mogu uticati na lokacije posebne zaštite (lokacije sa prioritetnim vrstama i staništima) se zahtijeva „appropriate assessment“ i projekti se odbacuju ako procjena pokaže negativne uticaje.

III Ukazano je da će se indirektan uticaj izgradnje brana odraziti na variranje nivoa vode u Skadarskom jezeru, odnosno na biodiverzitet jezera i sugerisano da SEA treba da obezbijedi stručnu analizu uticaja na biodiverzitet Skadarskog jezera. Takođe je ukazano na mogućnost primjene standardnih metodologija koje se koriste u Ekologiji radi utvrđivanja gubitka biodiverziteta zbog promjena u nivou vode, uslovljavajući i gubitak staništa.

S tim u vezi relevantna su i pitanja postavljena u prekograničnom kontekstu od strane Republike Albanije:

- Koji su uticaji na vodni režim u Skadarskom jezeru;
- Kakvi će ovi uticaji biti kroz godišnja doba na zapreminu vode, na nivo vode, itd?
- Na osnovu toga kako će to uticati na površinu vode;
- Koji su uticaji na biodiverzitet prouzrokovani implementacijom ovog projekta u poređenju sa uticajima koje uzrokuje priroda i klimatski faktori?
- Koji su mogući uticaji na ptice, ribe i endemske vrste?

IV Generalno komentari i sugestije iznesene po pitanju biodiverziteta ukazuju na neophodnost prikupljanja i procjene nedostajućih podataka. Prije davanja saglasnosti na SEA i DPP mora biti potpuno jasno koja će prioritetna staništa i vrste trpjeti direktne i/ili indirektno negativne uticaje i što će se desiti u tom slučaju. Na osnovu tako obavljenih analiza prema Zakonu o zaštiti prirode, kompenzatorni uslovi i mjere se utvrđuju kroz ocjenu prihvatljivosti zahvata na nivou procjene uticaja na životnu sredinu. Za sprovođenje tih mjera odgovoran je investitor. SEA bi trebala da ukaže na ovu

mogućnost i da naznači potencijalne kompenzatorne mjere (odnosno da uzme u obzir njihov uticaj na ekonomsku analizu prednosti i nedostatka realizacije DPP-a).

Ocjena relevantnosti: U vezi sa mišljenjima iznijetim tokom javne rasprave može se konstatovati da preporuke za biodiverzitet nijesu dovoljno precizno definisane u SEA, a posebno u odnosu na vrste koje su zaštićene u Crnoj Gori na nacionalnom nivou i čija je zaštita regulisana zakonskom regulativom i čije ugrožavanje ili trajno uništenje predviđa krivično-pravnu odgovornost.

Procjena uticaja na biodiverzitet koja je data u SEA naglašava djelimičnost podataka o biodiverzitetu koji bi bio izgubljen (direktni uticaji) ili koji bi trpio značajne uticaje (indirektne) usled realizacije DPP-a. Takođe se naglašava da su predjeli koji bi trpjeli direktne i/ili indirektno uticaje od realizacije DPP-a veoma važni zbog raznovrsnosti staništa i vrsta, te da su neki od njih već prepoznati kao važna područja za očuvanje po osnovu različitih međunarodnih i domaćih sporazuma i propisa (npr. prepoznati su kao Emerald lokacije, područja važna za ptice i sl.).

U vezi sa navedenim primjedbama i predlozima koji su izneseni tokom javne rasprave, inicirana je realizacija aktivnosti koje imaju za cilj sprovođenje dodatnih istraživanja koja će se koristiti za potrebe sprovođenja procjene uticaja na životnu sredinu. Polazeći od principa predostrožnosti kao jednog od osnovnih principa sadržanih u Zakonu o životnoj sredini i Zakonu o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu, MUP i ZZS će inicirati izradu dodatnih studija biodiverziteta, uključujući i konzervacione planove za pojedine vrste, što je od posebnog značaja za pomenuti postupak Procjene uticaja na životnu sredinu. Naime pokrenuta je realizacija projekta čiji su opšti ciljevi: (i) **dopuna postojećeg fonda podataka o biodiverzitetu** za zonu zahvata DPP-a za višenamjenske akumulacije na rijeci Morači do septembra mjeseca t.g. (ii) **priprema Studije zaštite biodiverziteta u zoni zahvata Detaljnog prostornog plana za višenamjenske akumulacije na rijeci Morači do sredine 2011. godine**, kojom bi se sprovela neophodna biološka istraživanja i dobili podaci koji će se koristiti za izradu Elaborata procjene uticaja zahvata na životnu sredinu za svaku pojedinačnu hidroelektranu – akumulaciju, druge infrastrukturne (putevi i sl) i građevinske zahvate. Dopuna postojećeg fonda podataka o biodiverzitetu treba da bude ugrađena u SEA. **Ovo posebno sa aspekta mjera zaštite, konzervacije i izmještanja populacija flore i faune koje će biti ugrožene izgradnjom hidroelektrana na rijeci Morači. Stoga će potreba realizacije navedenih mjera biti definisana u Izvještaju o SEA, a iste utvrđene na nivou procjene uticaja na životnu sredinu.**

Specifični ciljevi projekta obezbijediće da se pored bioloških istraživanja, u analitičkom dijelu Studije *identifikuju, podvrgnu kritičkoj analizi i ekološkom vrednovanju ključne vrste biodiverziteta*. Rasprostranjenje tih vrsta treba da bude prostorno analizirano (*spatial analyses*) i *grafički predstavljeno* u odgovarajućem GIS-kompatibilnom softveru. Naime, projekat ima za cilj da rezultate vrednovanja / evaluacije biodiverziteta predstavi (tekstualno i grafički) kroz **biološki reprezentativne zone**.

Izvještaj o dopuni postojećeg fonda podataka o biodiverzitetu u zoni zahvata DPP-a za višenamjenske akumulacije na rijeci Morači biće realizovan u roku od 40 dana od dana definisanja projektnog zadatka kako bi se omogućilo da rezultati istog budu integrisani u Stratešku procjenu uticaja zahvata DPP-a za višenamjenske akumulacije na rijeci Morači, dok će Studija zaštite biodiverziteta u zoni zahvata detaljnog prostornog

plana za višenamjenske akumulacije na rijeci Morači biti pripremljena u roku od godinu dana. Dokument će biti osnova za provođenje postupka procjene uticaja.

Pored toga, analiza uticaja efekata izgradnje hidroelektrana u obuhvatu DPP-a i na nizvodno područje, posebno u kontekstu aspekata na koje je ukazala albanska strana u prekograničnom kontekstu, biće predmet redovnog monitoringa stanja biodiverziteta na godišnjem nivou po programu koga će definisati Agencija za zaštitu životne sredine. Istovremeno započeta je ili je u planu realizacija projekata koji će dati odgovore po pitanju uticaja na biodiverzitet i vodni režim Skadarskog jezera, u prvom redu izrada hidrološkog modela u okviru projekta „Integrirano upravljanje ekosistemom Skadarskog jezera“ i planirani nastavak aktivnosti započetih u okviru projekta ADRICOSM STAR na eliminisanju hidroloških rizika.

Pitanja i sugestija 2 – U pogledu pitanja i sugestija koje su se odnosile na nedostatak kvalitetnih raspoloživih podataka o hidrologiji ukupnog vodnog sistema, **integrirano upravljanje vodama i održavanje dobrog ekološkog statusa riječnog sliva Morače** značajni su komentari: Marine Marković, nezavisnog konsultanta (str. 81,83-85 WWF-a i Green Home (str. 3-6), Građevinskog fakulteta (str. 68, 78), NVO „Expedio“ (str. 55.56), NVO „Ozon“ (str.64).

U cilju obezbjeđivanja integriranog upravljanja vodama riječnog sliva Morače , posebno je ukazano na potrebu da :

- Okvirna Direktiva o Vodama (ODV) u cjelini, i posebno njeni djelovi koji su prenijeti u crnogorsko zakonodavstvo bude dio SEA analize,
- SEA eksplicitno identifikuje i negativne uticaje gradnje 4 HE kakve su predviđene DPP-om na status koji sada ima srednji tok rijeke prema odredbama ODV (uticaje na hidrološke i hidromorfološke, zatim fizičko-hemijske i ekološke karakteristike Morače),
- se naglasi i preporuči neophodnost integralnog pristupa u planiranju zahvata na cijelom slivnom području,
- SEA teži ka tome da DPP pokaže koji razlozi opredijeljuju planere za ovakvo rješenje imajući u vidu ograničenja propisana članom 4.7 ODV.

Ukazano je i na značaj sljedećih aspekata integriranog upravljanja vodama:.

1. Za nove hidromorfološke pritiske, kao što su pritisci koji će nastati izgradnjom hidroelektrana na rijeci Morači, prvo je potrebno primijeniti preventivne mjere u cilju izbjegavanja pogoršanja statusa vodenog tijela. Kada to nije moguće, moraju se primijeniti mjere ublažavanja;
2. Za postojeće hidromorfološke pritiske, gdje su fizičke modifikacije već nastupile, aktivnosti primarno trebaju obuhvatiti mjere restauracije sa ciljem postizanja dobrog ekološkog statusa;
3. Za postojeće hidromorfološke pritiske, gdje restauracija nije moguća, moraju se primijeniti mjere ublažavanja u susret dobrom ekološkom statusu.

Takođe po ovom osnovu su relevantna i pitanja albanske strane iznesena u okviru prekograničnih konsultacija:

- Koji su uticaji na vodni režim u Skadarskom jezeru;
- Kakvi će ovi uticaji biti kroz godišnja doba na zapreminu vode, na nivo vode, itd?
- Na osnovu toga kako će to uticati na površinu vode;

Ocjena relevantnosti:

U kontekstu primjedbi i komentara iznesenih po pitanju hidrologije i integrisanog upravljanja vodama, posebno sa aspekta dobrog ekološkog statusa rijeke Morače koji će biti predmet praćenja i nakon izvođenja planiranog zahvata, biće propisani vodoprivredni uslovi na nivou realizacije procjene uticaja na životnu sredinu u skladu sa Vodoprivrednom osnovom i Prostornim planom CG. Tako definisani uslovi osnova su za izdavanje saglasnosti u oblasti vodoprivrede.

Identifikacija rizika

Sa aspekta komentara i sugestija koji su se odnosili na procjenu rizika i identifikaciju područja koja mogu biti izložena značajnom riziku, prije svega su relevantna pitanja razrade scenarija i procjene rizika u pogledu dostizanja ekoloških ciljeva. Po tom osnovu takođe je relevantna činjenica da će navedena pitanja biti uzeta u obzir prilikom definisanja vodoprivrednih uslova i saglasnosti na nivou realizacije procjene uticaja na životnu sredinu u skladu sa Vodoprivrednom osnovom i Prostornim planom CG.

Rizici relevantni u kontekstu ugrožavanja biodiverziteta

Polazeći od početnih rezultata do kojih se došlo u okviru projekta IFC-a,, (definisati obavezu, koncesionara ili Vlade) u cilju sveobuhvatne analize uticaja efekata izgradnje HE na biodiverzitet Skadarskog jezera, neophodno je da obrađivač preuzme prikaz rada brana koji su sadržani u Studiji o tehničkoj i ekonomskoj analizi HE na Morači. Ovo posebno sa aspekta zaključaka studije: „**Shodno procjeni IFC-a identifikovana su područja potencijalnog rizika i to u zoni klizišta Đudevina u odnosu na seizmički uticaj i rizik, kao i kod Manastira Morače i visoke brane Andrijevo. Potrebno je i detaljnije istražiti vodonepropusnosti akumulacija Raslovići, Milunovići i Zlatica u sledećoj fazi projekta.**

Navedeni pristup je relevantan u kontekstu obezbjeđivanja podatka za koje je ocijenjeno da nedostaju u Izvještaju o SEA, a koji se odnose na uticaj režima voda slivnog područja rijeke Morače nakon izgradnje HE na nivo vode i ekosisteme Skadarskog jezera, rijeke Bojane, kao i na obalno područje. Istovremeno riječ je i o pitanjima značajnim u kontekstu prekograničnih konsultacija koje je iznijela albanska strana. Nedostajući podaci će biti dostupni u sljedećoj fazi realizacije projekta.

S tim u vezi, a posebno sa aspekta analize uticaja efekata izgradnje hidrolektana na biodiverzitet Skadarskog jezera značajni su početni rezultati do kojih se došlo u okviru projekta ADRICOSM STAR (vidjeti dio Izvještaja kod analize prekograničnih uticaja), kao i mišljenje Naučnog savjeta JPNP).

Korišćenjem hidrološkog modela predviđanja (HYPROM), izvodi se zaključak da izgradnjom brana na rijeci Morači dolazi do povećaja priticaja voda rijekom Moračom u toku ljetnjeg perioda, odnosno smanjivanja priticaja u toku zimskog perioda. Ovakav hidrološki režim utiče na smanjivanje sada prisutnih sezonskih razlika vodnog režima rijeke Morače i uzročno-posljedično poboljšavanja kvaliteta voda ovog rječnog vodotoka u ljetnjem periodu.

Na osnovu sada dostupnih podataka naučni tim ADRICOSM STAR projekta daje procjenu mogućnosti promjene površine i dubine jezera u smislu promjene zapremine voda jezera, odnosno povećanja tokom ljetnjeg perioda i smanjenja tokom zimskog perioda. Navedeni fenomen, uključujući uticaj istog na biodiverzitet potrebno je dodatno istražiti, što će, između ostalog, u određenom obimu biti zadatak projektne aktivnosti koja se odnosi na izradu hidroloških modela u okviru realizacije Projekta „Integrirano upravljanje ekosistemom Skadarskog jezera“.

Konačno, projekat ADRICOSM STAR je kompletirao hidrološki model rijeke Bojane, kao jedine otoke jezera. Uzimajući u obzir naprijed navedene činjenice da će doći do povećavanja priliva voda jezera tokom ljetnjeg perioda i smanjivanja tokom zimskog perioda, simulacije dokazuju da neće biti značajnih promjena u režimu voda rijeke Bojane (ovdje se uključuje i dotok voda iz rijeke Drim sa albanske strane).

Imajući u vidu rezultate istraživanja projekta ADRICOSM STAR, izgradnja planiranih hidroelektrana imaće pozitivan uticaj na vodni režim rijeke Morače u dijelu smanjivanja sada prisutnih sezonskih razlika.

Klimatske promjene

U kontekstu mogućih promjena klime u obuhvatu DPP-a usljed realizacije planiranih zahvata, neophodno je u Izvještaj o SEA integrisati klimatski model koji je prezentovan tokom javne rasprave. Navedeno je relevantno i u pogledu analize uticaja na Manastir Moraču, Ski centar Bjelasicu, Biogradsku goru.

Pored toga, sa aspekta sugestija i komentara koji su se odnosili na neophodnost uzimanja u obzir projekcija uticaja klimatskih promjena po modelu IPCC-a (Međuvladinog panela za klimatske promjene), neophodno je da obrađivač Izvještaja o SEA integriše u isti mjere ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene koje su sadržane u Prvom nacionalnom izvještaju o klimatskim promjenama koji dostavljamo u Prilogu.

Navedeno je takođe relevantno po osnovu pitanja koje je u okviru prekograničnih konsultacija iznijela Republika Albanija: „Koji su uticaji na biodiverzitet prouzrokovani implementacijom ovog projekta u poređenju sa uticajima koje uzrokuje priroda i klimatski faktori“.Na osnovu analiza sadržanih u Prvom nacionalnom izvještaju o klimatskim promjenama i klimatskog modela koji je izradio Hidrometeorološki zavod bilo bi neophodno dati ocjenu nivoa uticaja antropogenog faktora usljed realizacije aktivnosti izgradnje hidroelektrana na rijeci Morači, u odnosu na stanje kada se ne gradi ništa i uzima u obzir uticaj promjene klime u skladu sa IPCC metodologijom.

Pitanja i sugestije 1 - Tokom javne rasprave ukazano je na nedostatak Izvještaja u dijelu definisanja adekvatnih mjera zaštite područja direktnog uticaja i potreba dopune istih, sa posebnim osvrtom na mjere zaštite Manastira Morača, klizišta Đuđevina, i rizika pucanja brana.

Ocjena relevantnosti: Pored dopune Izvještaja o SEA sa aspekta biodiverziteta, hidrologije, klime i rizika kako je prethodno navedeno, važno je ukazati da shodno navodima iz Izvještaja o SEA deset ZDR (zona direktne razrade), predstavljaju osnovne oblasti rizika i najproblematičnije su u pogledu potencijalnog uticaja DPP-a. Takođe, navodi se da ljudi koji žive u okviru ZDR-a u granici DPP-a će vjerovatno osjetiti najznačajnije rizike vezane za Projekat.

S tim u vezi, Izvještajem je potrebno dati jasan prikaz svih deset Zona detaljne razrade ZDR, koje će biti direktno ugrožene realizacijom plana, kao i faktora rizika kojima će isti biti izloženi, te definisati adekvatne mjere zaštite pomenutih područja. Posebnu pažnju treba obratiti na potencijalnu ugroženost manastira Morače, klizište Đuđevina, grad Podgoricu.

U vezi sa navedenim, a imajuću u vidu da je ugroženost Manastira prepoznata i bez izgradnje HE na rijeci Morači, Vlada je pokrenula izradu Studije zaštite kulturne baštine, uključujući i Manastir Moraču. **Osnovne smjernice djelovanja koje će po tom osnovu biti inicirane, a koje su poznate u ovoj početnoj fazi izrade Studije, treba inkorporirati u Izvještaj o strateškoj procjeni uticaja.**

IV. 3 VARIJANTNA RJEŠENJA

Pitanja i sugestija 1 - Mišljenja i sugestije sa javnih rasprava vezano za razradu alternativnih rješenja izgradnje 4 HE iznio je veliki broj učesnika u javnoj raspravi, a među njima i: INTEGRA (poglavlje IV Alternative), NVO Expeditio (strana 55), NVO „MANS“ Podgorica (strana 56), NVO “OZON” (strana 63), italijanska firma A2A, (strana 67, 68), nezavisni konsultant Marina Marković (strana 72, 73, 75, 78, 79) dip.ing.građ. Radovan M. Radovića (strana 88), Opština Kolašin (strana 89).

Veliki broj komentara i sugestija sa javne rasprave ukazali su na to da opcija „Ne raditi ništa“ nije adekvatno alternativno rješenje dato predmetnim planom. Pored toga iznijeto je niz predloga koji se odnose na različita varijanta rješenja: nisko Andrijevo, što znači da kota Andrijeva ne prelazi 240 m ili 250 m, zamjenu višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači višenamjenskim akumulacijama na drugim lokalitetima, poboljšanje efikasnosti i kapaciteta za dobijanje energije iz termoelektarana, itd.

Iznijeta su različita pojedinačna viđenja i sa aspekta mogućnosti da koncesionar kao alternativna, ponudi nerazrađena rješenja koja su sadržana u DPP-u, a u kontekstu njegove prihvatljivosti sa aspekta opšteg društvenog i javnog interesa Države Crne Gore.

Ocjena relevantnosti: Zakonom o strateškoj procjeni (član 15) definisano je da Izvještaj o strateškoj procjeni sadrži podatke kojima se opisuju i procjenjuju mogući značajni uticaji na životnu sredinu do kojih može doći realizacijom plana ili programa,

kao i razmatranih varijantnih rješenja, uz vođenje računa o ciljevima i geografskom obuhvatu plana ili programa. Pored ovih podataka Izvještaj o strateškoj procjeni sadrži i ***pregled razloga koji su poslužili kao osnova za izbor varijantnih rješenja, kao i opis načina procjene, uključujući i eventualne teškoće do kojih se prilikom formulisanja traženih podataka došlo.***

DPP za višenamjenske akumulacije na rijeci Morači pored razrađenog rješenja koje podrazumijeva izgradnju četiri višenamjenske akumulacije, predložio je i alternativna rješenja koja nijesu razrađena (str. 65, Osnovnog planskog dokumenta)).

U Izvještaju o SEA razmatrano je rješenje izgradnje četiri višenamjenske akumulacije i alternativna opcija po kojoj se ništa ne radi.

S tim u vezi i u skladu sa sugestijama iznesenim tokom javne rasprave, sugeriše se razrada alternativnih rješenja predloženih DPP-om. Nakon inoviranja postojećeg Nacrta DPPa po tom osnovu, u sljedećoj fazi Izvještaj o SEA treba da sagleda i ta alternativna rješenja.

IV.4 PREKOGRANIČNI UTICAJI NA ŽIVOTNU SREDINU

Pitanja i sugestije 1 - Tokom javne rasprave iznijete su sugestije i komentari od značaja za prekogranične uticaje na životnu sredinu (WWF str. 6)

Ocjena relevantnosti: U skladu sa crnogorskim Zakonom za SEA, član 15 tačka 9, potrebno je opisati potencijalne značajne prekogranične uticaje na životnu sredinu koji će biti uzrokovani realizacijom izgradnje višenamjenskih akumulacija HE na Morači. ESPOO konvencijom i članom 23 Zakona o SEA utvrđena je obaveza prekogranične razmjene informacija.

Kako se albanska strana nije izjasnila u predviđenom roku, crnogorska strana je odlučila da se konsultacije održe na nivou Radne grupe koju čine predstavnici relevantnih resora iz Crne Gore, Obradivač DPP-a i Ministarstvo zaštite životne sredine, voda i šuma Republike Albanije. Sastanak je održan 19. juna 2010. godine.

Tom prilikom albanska strana iznijela je komentare i sugestije koji se odnose na dopune Izvještaja o SEA u smislu tretiranja dvije grupe mogućih uticaja na ekosistem Skadarskog jezera:

1. BIODIVERZITET:

- biodiverzitet jezera i opšti biodiverzitet;
- uticaj na floru i faunu jezera, naročito na ihtiofaunu (aspekti razmnožavanja i kvantiteta pojedinih populacija) i ornitofaunu, naročito sa aspekta migratornih vrsta;

2. REŽIM VODA

- uticaj izgradnje višenamjenskih akumulacija na režim voda jezera, posebno sa aspekta mogućeg sezonskog nedostatka vode u basenu jezera i s tim povezanog uticaja na nacionalne interese Republike Albanije;

- kvalitet vode posmatran sezonski po godišnjim dobima (kvalitet vode rijeke Morače i uticaj na jezero);
- uticaj izgradnje HE na pojavu prirodnih hazarda.

Iznijet je stav albanske strane da je na osnovu dopuna Izvještaja o SEA u skladu sa navedenim, potrebno dati precizne ocjene pozitivnih i negativnih uticaja izgradnje HE na Skadarsko jezero, rijeku i obalno područje.

Ocjena relevantnosti: Kao potpisnica Espoo Konvencije i pratećeg Kijevskog Protokola, Crna Gora ima obavezu obavještavanja druge države o projektima koji mogu imati prekogranične uticaje. Dalje, kao potpisnica Ramsar Konvencije (Skadarsko jezero), Crna Gora ima obavezu da aktivno radi na sprovođenju "tri stuba" Konvencije, a što podrazumijeva konsultacije sa drugim Stranama, naročito u pogledu prekograničnih močvarnih područja, zajedničkih vodnih sistema, i zajedničkih vrsta (navedene obaveze su prepoznate u SEA Izvještaju na strani 145).

Izvještaj o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu predviđa **dijalog sa Albanijom u prekograničnom kontekstu** (strana 145 SEA Izvještaja): „Crna Gora ima dobar odnos sa Albanijom i tokom niza godina je u aktivnim razgovorima vezano za pitanja koja se tiču Skadarskog jezera“. S tim u vezi značajno je navesti da je dijalog između dvije vlade o pitanjima vezanim za životnu sredinu Skadarskog jezera počeo 1994. godine.

Prvi Memorandum o razumijevanju (MoU) o zaštiti i održivom razvoju Skadarskog jezera formalno je potpisan 2003. godine, a 19. juna 2010. godine potpisan je novi Memorandum. U skladu sa odredbama Memoranduma preuzete su obaveze za:

- Očuvanje prirodnih resursa Skadarskog jezera na koordinisan i integrisan način,
- Uspostavljanje bilateralne Komisije za upravljanje jezerom i
- Unapređivanje odgovarajućih regulatornih i institucionalnih kapaciteta na nacionalnom nivou.

S tim u vezi, tokom prethodnih nekoliko godina vlade dvije države su prepoznale moguće efekte degradacije prirodnih resursa jezera u svojim razvojnim ciljevima, i napravile planove za očuvanje Skadarskog jezera i njegovog sliva. Cilj projekta je da pomogne u uspostavljanju i jačanju institucionalnih mehanizama za prekograničnu saradnju kroz zajedničke napore ka:

- a) unapređivanju razumijevanja ekosistema jezera i potencijalnih uticaja razvoja;
- b) promovisanju održivog korišćenja resursa jezera i
- c) demonstriranju smanjenja zagađivanja.

U vezi obavještavanja albanske strane u prekograničnom kontekstu značajno je ukazati na sljedeće:

Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl.list RCG br. 80/05) je usklađen sa SEA direktivom (Direktiva 2001/42/EC Evropskog parlamenta i Savjeta od 27. juna 2001. godine o procjeni uticaja određenih planova i programa na životnu sredinu -SEA). U skladu sa članom 23 Zakona o strateškoj procjeni uticaja na životnu

sredinu razmjenu informacija o prekograničnom uticaju plana ili programa na životnu sredinu vrši organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine.

Ako implementacija plana ili programa može imati značajan negativan uticaj na životnu sredinu druge države ili ako država čija životna sredina može biti značajno ugrožena to zatraži, organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine, u postupku učešća zainteresovanih organa i organizacija i javnosti, dostavlja, u što kraćem roku, a najkasnije kada bude informisao svoju javnost, drugoj državi na mišljenje informacije, i to:

- 1) opis plana i programa, zajedno sa svim dostupnim informacijama o njihovim mogućim uticajima;
- 2) o prirodi odluke koja može biti donijeta;
- 3) o roku u kome druga država može da saopšti svoju namjeru da učestvuje u postupku odlučivanja.

Takođe, o odluci o davanju saglasnosti na Izvještaj o strateškoj procjeni organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine obavještava drugu državu, koja je bila konsultovana u postupku odlučivanja, dostavljanjem informacija o:

- 1) sadržaju odluke o davanju saglasnosti;
- 2) načinu pripreme izvještaja o strateškoj procjeni i pribavljenim mišljenjima u postupku izrade;
- 3) rezultatima konsultacija i razlozima na kojima se zasniva odluka o davanju saglasnosti;
- 4) mjerama u oblasti monitoringa planova ili programa.

Rezultate konsultacija i pribavljenog mišljenja zainteresovanih organa i organizacija i javnosti, organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine uzima u obzir prilikom davanja mišljenja nadležnom organu druge države.

Pored Zakona o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu, Crna Gora, kao strana ugovornica UNECE Konvencije o procjeni uticaja na životnu sredinu u prekograničnom kontekstu (Espoo konvencija) i UNECE Protokola o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu u prekograničnom kontekstu (SEA Protokol), smatra relevantnim poštovanje i primjenu zahtjeva i standarda navedenih međunarodnih ugovora.

Polazeći od navedenih zakonskih odredbi, pristupilo se pokretanju postupka o razmjeni informacija o prekograničnim uticajima dostavljanjem ovog obavještenja Republici Albaniji o mogućim prekograničnim uticajima realizacije izgradnje hidroelektrana na rijeci Morači u skladu sa nacrtom Detaljnog prostornog plana (DPP) za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači.

Uputstvom za primjenu Espoo konvencije, vremenski okvir u kome druga država može da saopšti svoju namjeru, da učestvuje u postupku odlučivanja ne treba da bude kraći od šest nedelja, dok je članom 23 Zakona o SEA definisano da se informisanje u prekograničnom kontekstu preduzima u što kraćem roku, a najkasnije kada se informiše domaća javnost. S tim u vezi i u skladu sa članom 19 Zakona o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu definisan je rok od 30 dana za učešće zainteresovanih organa i organizacija.

Takođe značajno je ukazati i na činjenicu da u skladu sa odredbama i zahtjevima Espoo konvencije, procjena uticaja na životnu sredinu će, kao minimalni zahtjev, **biti pokretana na nivou projekta kao predložene aktivnosti**. U mjeri u kojoj to odgovara, strane će nastojati da primjenjuju principe procjene uticaja na životnu sredinu, na politike, planove i programe (član 2, tačka 7). I pored činjenice da se Espoo konvencija dominantno primjenjuje na nivou projekta, Crna Gora je odlučila da sprovede prekogranične konsultacije i na nivou plana, odnosno DPPa za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači.

Shodno prethodno navedenom sva potrebna i relevantna dokumentacija upućena je albanskoj strani i utvrđen rok **od 15. marta do 27. aprila 2010. godine** za dostavljanje komentara i mišljenja koja se odnose na Nacrt Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja. Albanska strana nije dostavila mišljenje u predviđenom roku, ali je naknadnim konsultacijama sa crnogorskom stranom utvrđen termin konsultacija u prekograničnom kontekstu, 19.06.2010. god, kojom prilikom su zainteresovane strane iz Republike Albanije iznijele komentare i sugestije na DPP i Izvještaj o SEA, kako je prethodno navedeno.

Polazeći od komentara iznesenih tokom javne rasprave, kojim se daju primjedbe u kontekstu nedovoljnosti ocjena o procjeni uticaja efekata izgradnje na režim rijeke Morače, Bojane, Skadarskog jezera, a što može imati i prekogranične uticaje, značajni su rezultati do kojih se došlo u okviru projekta ADRICOSM STAR. Predlažemo da Obrađivač Izvještaja o SEA iste uzme u obzir u kontekstu dopuna Izvještaja o SEA u skladu sa komentarima iznesenim tokom javne rasprave.

Pri tom je značajno navesti da taj nivo detaljnosti istraživanja nije neophodan na nivou realizacije strateške procjene uticaja na životnu sredinu, te da su rezultati ADRICOSM STAR projekta integrisani u formi smjernica u Izvještaj o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu i predstavljaju dobru osnovu za detaljnu razradu na nivou procjene uticaja na životnu sredinu.

UTICAJ NA RIJEKU MORAČU

Korišćenjem hidrološkog modela predviđanja (HYPROM), naučni tim na projektu ADRICOSM izvodi zaključak da izgradnjom brana na rijeci Morači dolazi do povećanja priticaja voda rijekom Moračom u toku ljetnjeg perioda, odnosno smanjivanja priticaja u toku zimskog perioda. Ovakav hidrološki režim utiče na smanjivanje sada prisutnih sezonskih razlika vodnog režima rijeke Morače i, uzročno-posljedično, poboljšavanja kvaliteta voda ovog rječnog vodotoka u ljetnjem periodu.

UTICAJ NA SKADARSKO JEZERO

Što se tiče precizne simulacije nivoa voda Skadarskog jezera, kroz projekat ADRICOSM STAR nije vršeno modeliranje samog jezera, što se nameće kao potreba u narednim fazama. Međutim, kroz projekat Svjetske Banke „Integralno upravljanje ekosistemom Skadarskog jezera“ biće izrađen hidrološki model sliva Skadarskog jezera, koristeći sve sada raspoložive podatke. Do sredine 2011. godine može se očekivati završetak ovog modela, čime će se omogućiti realne simulacije i procjene promjena režima voda jezera, u odnosu na planiranu infrastrukturu u slivnom području. Na osnovu sada dostupnih podataka naučni tim ADRICOSM STAR projekta daje procjenu mogućnosti promjene površine i dubine jezera u smislu promjene zapremine voda jezera, odnosno povećanja tokom ljetnjeg perioda i smanjenja tokom zimskog perioda.

Navedeni fenomen, uključujući uticaj istog na biodiverzitet potrebno je dodatno istražiti u kasnijim istraživanjima, što će, između ostalog, u određenom obimu biti zadatak prethodno navedene projektne aktivnosti u saradnji sa Svjetskom bankom, a za potrebe procjene uticaja na životnu sredinu.

UTICAJ NA RIJEKU BOJANU

Na drugoj starni, projekat ADRICOSM STAR je kompletirao hidrološki model rijeke Bojane, kao jedine otoke jezera. Uzimajući u obzir naprijed navedene činjenice da će doći do povećavanja priliva voda jezera tokom ljetnjeg perioda i smanjivanja tokom zimskog perioda, simulacije dokazuju da neće biti značajnih promjena u režimu voda rijeke Bojane (ovdje se uključuje i dotok voda iz rijeke Drim sa albanske strane).

Preporučujemo obrađivaču Izvještaja o SEA da navedene rezultate projekta ADRICOSM STAR uvrsti u Izvještaj o SEA. Crnogorska strana je predložila da se monitoring biodiverziteta za područje nizvodno od obuhvata DPP tretira kroz realizaciju Nacionalnog programa praćenja stanja životne sredine na godišnjem nivou koji sprovodi Agencija za zaštitu životne sredine.

Prethodno navedeno je značajno i u pogledu pitanja koja je u prekograničnom kontkstu na konsultacijama održanim 19. juna, postavila albanska strana i naknadno dostavila zvaničnim putem u pisanoj formi:

- Koji su uticaji na vodni režim u Skadarskom jezeru?;
- Kakvi će ovi uticaji biti kroz godišnja doba na zapreminu vode, na nivo vode, itd?
- Na osnovu toga kako će to uticati na površinu vode?
- Vezano za biodiverzitet koji su mogući uticaji na ptice, ribe i na endemske vrste?
- Koji su uticaji na biodiverzitet prouzrokovani implementacijom ovog projekta u poređenju sa uticajima koje uzrokuje priroda i klimatski faktori?
- Koliko je vremena potrebno da se rezervoari napune vodom?

Pored ocjena u kontekstu relevantnosti početnih nalaza do kojih se došlo u okvirima projekta ADRICOSM STAR, osvrt na pojedina pitanja je dat i u pojedinim tačkama ovog izvještaja, shodno sadržaju pitanja.

IV. 5 MONITORING STANJA ŽIVOTNE SREDINE I DODATNA ISTRAŽIVANJA NEOPHODNA ZA PROCJENU POČETNOG STANJA ŽIVOTNE SREDINE

Pitanje i sugestija 1 - U vezi sa mišljenjima koja su se čula tokom javne rasprave program praćenja stanja životne sredine (monitoring) nije obuhvatio sve podatke neophodne za procjenu početnog stanja životne sredine, kao i polazne osnove za dalja praćenja stanja životne sredine u toku i posle realizacije plana, te ga u tom dijelu treba dopuniti ((Integra str.33,34,40), Građevinski fakultet str. (67,68)). Naime, monitoring dat Izvještajem o SEA nije obuhvatio sve podatke neophodne za procjenu početnog stanja životne sredine, kao polazne osnove za dalja praćenja stanja životne sredine u toku i posle realizacije plana.

Programom monitoringa i dodatnim istraživanjima neophodnim za procjenu početnog stanja životne sredine treba obuhvatiti sledeće zone:

- zonu direktnog zahvata (brane Andrijevo, Milunovići, Raslovići, Zlatica);
- sliv rijeke Morače, nizvodno od brana;
- zonu Skadarskog jezera.

Potrebno je dati pregled svih segmenata životne sredine predmetne oblasti (biodiverzitet, vode, zemljište, vazduh, klimatske promjene, buka), kroz tri faze: prije, tokom i nakon realizacije predmetnog plana.

Ocjena relevantnosti: Shodno Zakonu o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu član 15, stav 1 tačka 10, kojim se definiše sadržaj Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja, neophodno je definisati opis programa praćenja stanja životne sredine, uključujući i zdravlje ljudi u toku realizacije plana ili programa (monitoringa).

Obrađivač Izvještaja navodi da će HE iz DPP-a imati značajne uticaje na životnu sredinu, **te da je bitno vršiti monitoring realizacije projekta prije, tokom izgradnje i tokom eksploatacije**, kako bi bili utvrđeni eventualni nepredviđeni negativni uticaji i kako bi se omogućilo preduzimanje adekvatnih korektivnih mjera. Obrađivač Izvještaja daje tabelarni prikaz monitoringa za navedene tri faze, međutim shodno sugestijama i primjedbama sa javnih rasprava, potrebno je izvršiti dopunu istog.

Monitoring dozvoljava da značajni uticaji na životnu sredinu realizacije planiranih zahvata izgradnje višenamjenskih akumulacija budu testirani u odnosu na one koji su prognozirani. Isti stoga pomaže da eventualni problemi koji se javljaju tokom realizacije, bez obzira na to da li su bili predviđeni, budu identifikovani i da buduće prognoze budu preciznije.

Biodiverzitet

U Izvještaju o SEA, kako je navedeno u poglavlju IV. 2 ovog Izvještaja, nijesu opisane endemične vrste tj. taksoni koji se nalaze u području direktnog uticaja, a pripadaju grupama beskičmenjaka koje na datom prostoru čine oko 70-80% ukupnog biodiverziteta, kao i veliki broj ptica i riba. Naročito se ukazuje na nedostatak SEA u kontekstu analiza veličine i rasprostranjenosti populacije vrsta, odnosno procjene dinamike populacija, kao jednog od važnih pokazatelja promjena životne sredine. Takođe treba obezbjediti stručnu analizu indirektnog uticaja na biodiverzitet Skadarskog jezera.

S tim u vezi, Programom praćenja stanja biodiverziteta, kao segmenta životne sredine i dodatnim istraživanjima za potrebe procjene početnog stanja životne sredine biće obuhvaćene zone izvan obuhvata DPP-a, sa posebnim osvrtom na biodiverzitet donjeg sliva rijeke Morače, Skadarskog jezera i rijeke Bojane.

U kontekstu sugestija koje su se odnosile na:

Zemljište – utvrđen je nedostatak podataka koji se odnose na :

- kontrolu spiranja terena i zasipanja akumulacija;
- kontrolu transporta aluvijalnih sedimenata (šljunka i pijeska);

- predlaganje i izučavanje Alternativnog profila za branu Zlatice;
- analizu karstnih terena u oblastima planiranim da budu potopljene izgradnjom HE;
- redovan monitoring kontrole erozije zemljišta;
- početno stanje kvaliteta zemljišta;
- stabilnost terase Manastira u prirodnim i izmijenjenim uslovima i terasa uzvodno i nizvodno od terasa Manastira.

Kvalitet vode -utvrđen je nedostatak podataka koji se odnose na :

- simultana mjerenja proticaja na odabranim profilima duž toka Morače u cilju utvrđivanja zona poniranja. Takođe je potrebno napraviti uporedna mjerenja nivoa vode Morače (Zlatice i Straganičkog oka), kao i uporedna mjerenja nivoa Morače i nivoa zbijene izdani Zetske ravnice u sadašnjim i izmijenjenim uslovima;
- uspostavljanje stanice za monitoring koje će biti specifične za lokaciju (rijeka i potoci/izvori, podzemne vode i Skadarsko jezero);
- utvrđivanje kvaliteta vode na specifičnim lokacijama (pun opseg parametara, uključujući teške metale);
- bojenje podzemnih voda preko postojećih ponora u koritu Morače i u zoni uticaja akumulacija (sugestija profesora M.Radulovića);
- izvođenje novih pijezometara i bojenje podzemnih voda u cilju utvrđivanja pravaca kretanja podzemnih voda (sugestija profesora M. Radulovića);
- utvrđivanje promjene nivoa vode u Skadarskom jezeru;
- utvrđivanje sezonske promjene protoka vode u rijeci u projektnoj oblasti;
- utvrđivanje sezonske promjene nivoa podzemnih voda u projektnoj oblasti;
- prikupljanje podataka o crpljenju vode iz rijeke (za navodnjavanje, itd.) za projektnu oblast

Kvalitet vazduha/Klima –Imajući u vidu da izgradnjom višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači može doći do promjena kvaliteta vazduha, kao i klimatskih promjena utvrđen je nedostatak podataka koji se odnose na :

- prepoznavanje potrebe za postavljanje poluautomatske stanice za vazduh u projektnoj oblasti;
- prepoznavanje potrebe za mjerenjem svih neophodnih klimatskih parametara u okviru nacionalnog programa monitoringa:
 - temperature
 - padavine
 - sniježni pokrivač
 - broj dana sa padavinama
 - oblačnost
 - trajanje sijanja sunca
 - vlažnost.

Navedeni nedostajući elementi za realizaciju monitoringa stanja životne sredine tokom realizacije planoranih zahvata izgradnje višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači i procjenu početnog stanja životne sredine, spadaju u

obavezu budućeg koncesionara na nivou procjene uticaja planiranih zahvata na životnu sredinu, a dijelom će biti integrisani i u Nacionalni program praćenja stanja životne sredine koji realizuje Agencija za zaštitu životne sredine. S tim u vezi potrebno je utvrditi koji elementi od navedenih mogu biti integrisani u Nacionalni program praćenja stanja životne sredine, uključujući i monitoring voda, naročito u periodu realizacije projekta izgradnje hidroelektarna na rijeci Morači.

IV 6. ZAKLJUČCI DO KOJIH SE DOŠLO NAKON JAVNE RASPRAVE - REZIME

Javna rasprava je pokazala visok nivo zainteresovanosti stručne i zainteresovane javnosti, kao i visok nivo kvaliteta organizacije, tokom koje su obrađivači Izvještaja o SEA bili otvoreni za sve vrste komunikacije i razmjene informacija.

Tokom javne rasprave mogli su se čuti kako pozitivni tako i negativni komentari vezani za sadržaj Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu. Većina komentara pristiglih tokom javne rasprave odnosila se na Nacrt DPP-a za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači.

Javna rasprava definisala je sljedeće zaključke:

- **Riječni sliv Morače treba energetski valorizovati uz realizaciju dodatnih istraživanja, naročito u pogledu očuvanja biološke raznovrsnosti i integrisanog upravljanja vodama rječnog sliva Morače, i razmotriti eventualne alternative kako na nivou strateškog planiranja, tako i na nivou realizacije projektnih aktivnosti.**
- **Uz odgovarajuće korekcije i dopune predmetnog Izvještaja o SEA, u skladu sa sugestijama i predlozima iznesenim tokom javne rasprave, dobija se dobra osnova za realizaciju projekta izgradnje HE na rijeci Morači. Na osnovu iste u daljim fazama realizacije plana, kroz procjenu uticaja na životnu sredinu (EIA), Koncesionaru se omogućava odabir optimalnog varijantog rješenja, koje će biti ekonomski, odnosno energetski isplativo, najmanje rizično i najbolje uklopljeno u ekološko okruženje.**
- Izvještaj o SEA nije strukturiran u skladu sa članom 15 Zakona o strateškoj procjeni uticaja koji definiše Sadržaj Izvještaja. Izvještaj o SEA nije prezentovao u potpunosti negativne efekte realizacije plana na životnu sredinu, usled neraspolaganja svim potrebnim podacima i drugih faktora na koje je ukazano i u okviru Izvještaja sa javne rasprave.
- U Izvještaju o SEA je data alternativa „ne raditi ništa“ u odnosu na rješenja iz postojećeg DPP.

U cilju unaprjeđenja Izvještaja o SEA, neophodno je da COWI, kao obrađivač istog, razmotri sugestije dobijene tokom javne rasprave u dijelu dopune podataka kojima se opisuju i procjenjuju mogući značajni uticaji na životnu sredinu do kojih može doći usled realizacije plana ili programa, uz vođenje računa o ciljevima i geografskom obuhvatu plana ili programa.

